

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 03.04.2008, sp. zn. 21 Cdo 1744/2007, ECLI:CZ:NS:2008:21.CDO.1744.2007.1

Číslo: 107/2008

Právní věta:

Pomoc poskytnutá zůstaviteli při psaní vlastnoruční (holografní) závěti, jež jakkoliv ovlivnila charakteristické znaky jeho rukopisu, způsobuje neplatnost dané závěti.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 03.04.2008

Spisová značka: 21 Cdo 1744/2007

Číslo rozhodnutí: 107

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Dědictví

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobci se žalobou podanou u okresního soudu dne 26. 7. 1999 domáhali určení, že „závěť sepsaná dne 10. 4. 1998 zůstavitelem JUDr. J. Ch., zemřelým dne 13. 4. 1998, ve které odkázal veškerý svůj majetek R. H. (otci žalovaného), je neplatná“. Uvedli, že „jim Okresní soud v Ch. v dědickém řízení vedeném po JUDr. J. Ch. uložil podat proti žalovanému do jednoho měsíce tuto určovací žalobu“; že „zemřelý JUDr. J. Ch. byl význačným občanem města Ch., věnoval se historickým pracím o tomto městě, v rámci toho spolupracoval s Okresním archivem v Ch. a Okresním muzeem v Ch., vlastnil cennou právnickou knihovnu, sbírku těžitek, různé historicky cenné předměty, obrazy a vilu v Ch., v H. ul.“; že „byl bezdětný a jedinou jeho bližší příbuznou byla sestra JUDr. J. Ch., která byla rovněž bezdětná“; že „v roce 1998 se jeho zdravotní stav začal zhoršovat, a proto se rozhodl učinit závěť, kterou na jeho žádost dne 18. 3. 1998 sepsal formou notářského zápisu JUDr. R. U., notář v Ch.“; že „v této závěti odkázal svůj majetek sestře, pro případ, že by však nedědila, učinil svými dědici žalobce a M. K., kterým odkázal jednotlivé části svého majetku“; že „při sepisování této závěti byl jeho stav natolik špatný, že se nedokázal ani podepsat, a proto musela být závěť učiněna za přítomnosti dvou svědkyň“; že „přestože se jeho stav nadále zhoršoval, otec žalovaného, R. H., odvezl zůstavitele dne 9. 4. 1998 z nemocnice v Ch., kde ležel a následně dne 10. 4. 1998 byla sepsána závěť, kterou zůstavitel veškerý majetek odkázal R. H., a kdyby tento nedědil, žalovanému“; že „zřejmě právě od R. H. se zůstavitel dozvěděl, že zemřela jeho sestra JUDr. J. Ch., na kterou byl silně vázán“; že „z tohoto důvodu musel být zůstavitel psychicky značně otřesen, a proto mají žalobci

značné pochybnosti, zda rukou psanou závěť ze dne 10. 4. 1998 by vůbec zůstavitel byl schopen sám napsat“; že „z tohoto důvodu žalobci navrhují její ověření znaleckým posudkem z oboru grafologie“; že „i kdyby ji zůstavitel skutečně vlastnoručně napsal, nebyla projevem jeho pravé a svobodné vůle, neboť v době jejího sepsání nebyl schopen vyjádřit svou vůli a posoudit následky svého jednání“ a že „se tudíž jedná o neplatný právní úkon ve smyslu § 37 odst. 1 a § 38 odst. 2 obč. zák.“.

Okresní soud rozsudkem ze dne 18. 9. 2003 žalobě vyhověl a uložil žalovanému povinnost zaplatit žalobcům na náhradě nákladů řízení každému 8683 Kč, k rukám jejich zástupce, a zaplatit České republice na náhradě nákladů řízení 36 815,50 Kč, na účet okresního soudu. Vycházel ze závěru, že „text a podpis na předmětné závěti jsou nespontánními písemnými projevy zůstavitele vzniklými s vysokou pravděpodobností za významné pomoci jiné osoby (tzv. vedení ruky)“; že „text a podpis na závěti nelze hodnotit jako vlastnoruční samostatně vyhotovené písemné projevy zůstavitele“; že „ze spisového materiálu lze dovodit, že zůstavitel nebyl schopen závěť vyhotovit“; že „již dne 31. 3. 1998 se podepisoval se značnými problémy, a proto je vyloučeno, že by byl později schopen sepsat delší text“; že „se sice zdravotní stav zůstavitele mohl zlepšit, ale ne natolik, že by byl schopen sám psát“; že „ruka zůstavitele byla zřejmě vedena po celou dobu psaní textu“.

K odvolání žalovaného Krajský soud usnesením ze dne 30. 4. 2004 rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Dospěl k závěru, že „podle stávající úpravy dědického řízení není způsobilým předmětem sporného řízení jen určení sporné skutečnosti, i když by byla významná pro posouzení dědického práva“; že „předpokladům ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř., které umožňuje odkázat dědice, aby žalobou uplatnili své právo, odpovídá žalobní petit na určení, že žalobci jsou či nejsou dědici po zůstaviteli“; že „sporné skutečnosti nebo právní otázky, které jsou pro takové určení významné (např. že závěť je neplatná), představují jen posouzení předběžné otázky, jejíž dopad se může projevit pouze v odůvodnění rozhodnutí“; že „pokud v daném případě žaloba neodpovídá tomuto názoru, nemohl být shledán naléhavý právní zájem na požadovaném určení“.

K návrhu žalobců okresní soud usnesením ze dne 5. 11. 2004 připustil změnu žaloby na určení, že „žalovaný J. H. není dědicem po zůstaviteli JUDr. J. Ch., zemřelém dne 13. 4. 1998“.

O k r e s n í s o u d rozsudkem ze dne 15. 12. 2004 změněné žalobě vyhověl; uložil žalovanému povinnost zaplatit na náhradě nákladů řízení žalobci a) a žalobci b) každému 12 515,50 Kč k rukám jejich zástupce; rozhodl, že ve vztahu mezi žalobcem c) a žalovaným nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení; uložil žalovanému povinnost zaplatit České republice na náhradě nákladů řízení 38 669,50 Kč na účet okresního soudu. Vycházel ze závěru, že „zůstavitel nebyl schopen vlastní rukou celou závěť napsat a podepsat, tak jak požaduje ustanovení § 476a obč. zák.“; že „zůstavitel profesí notář věděl, jaké podmínky musí být splněny, aby byla holografní závěť platná“; že „pokud se dne 18. 3. 1998 již necítil fyzicky natolik dobře, aby závěť sám sepsal a podepsal, ale požádal svého kolegu o sepsání formou notářského zápisu za přítomnosti dvou svědkyň úkonu, pak ze žádného důkazu nevyplývalo, že by se jeho stav ke dni 10. 4. 1998 zlepšil natolik, že by byl již sám schopen závěť změnit“; že „oba znalci z oboru grafologie se shodují v tom, že předmětná závěť z 10. 4. 1998 není padělkem, že je písemným projevem zůstavitele učiněným za pomoci jiné osoby, a rozcházejí se pouze v tom, zda jde o pomoc dominantní či nedominantní“; že „je nerozhodné, zda šlo o pomoc dominantní či nedominantní, neboť pokud je prokázáno, že závěť byla pořízena za pomoci vedení ruky jinou osobou a jsou v ní patrné znaky písemného projevu jiné osoby, nelze hodnotit tento písemný projev jako závěť psanou vlastní rukou, neboť v ustanovení § 476a obč. zák. je uvedeno, že musí být vlastní rukou napsána i podepsána (tj. celý text i podpis), jinak je neplatná“; „pro případ, kdy zůstavitel chce projevít poslední vůli, ale není po fyzické stránce schopen sepsat celý text, ale je schopen se podepsat, je třeba postupovat podle § 476b obč. zák.“ a že „v případě, že zůstavitel není schopen poslední vůli ani podepsat, pak je třeba postupovat podle § 476c obč. zák. nebo podle § 476d obč. zák.“; že „ani po doplnění dokazování o výslech znalce PhDr. S. se nezměnilo nic na skutkovém

stavu, který hodnotí stejně jako ve svém rozhodnutí ze dne 18. 9. 2003, tj. že zůstavitel JUDr. J. Ch. předmětnou závěť ze dne 10. 4. 1998 zcela sám vlastní rukou nepsal a nepodepsal, a proto je tento právní úkon neplatný a nemůže být dědickým titulem pro žalovaného“.

K odvolání žalovaného K r a j s k ý s o u d rozsudkem ze dne 12. 4. 2006 rozsudek okresního soudu ze dne 15. 12. 2004 potvrdil; současně žalovanému uložil povinnost zaplatit na náhradě nákladů odvolacího řízení žalobci a) a žalobci b) každému 4516 Kč k rukám jejich zástupce; rozhodl, že ve vztahu mezi žalobcem c) a žalovaným nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Dospěl k závěru, že „okresní soud obstaral veškeré potřebné důkazy pro rozhodnutí ve věci, zákonným způsobem je zhodnotil a vyvodil z nich i správné závěry právní“; že „přestože žalovaný podal odvolání, námitky v něm uplatněné jsou v zásadě shodné s těmi, se kterými se již vyrovnal soud prvního stupně ve svém odůvodnění“; že „odvolací soud se neztotožňuje s výhradami odvolatele, že by okresní soud učinil z provedených důkazů nesprávná skutková zjištění“; že „naopak okresní soud bral v úvahu jen ty skutečnosti, které z provedených důkazů vyplynuly a nepominul žádnou z nich“; že „s přihlédnutím ke všemu, co v řízení vyšlo najevo, a při hodnocení důkazů ve vzájemných souvislostech (§ 132 o. s. ř.), lze v daném případě uzavřít, že všechny provedené důkazy poskytují dostatečnou oporu pro závěr, že v případě sporné závěti šlo o písemný projev zůstavitele učiněný za pomoci jiné osoby“; že „ze žádného důkazu nevyplývalo, že by se zdravotní stav zůstavitele po fyzické stránce zlepšil v době od poručení první závěti ze dne 18. 3. 1998 do doby sepsání závěti sporné (dne 10. 4. 1998) natolik, že by byl schopen celou tuto předmětnou listinu vlastní rukou napsat a podepsat“.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný dovolání. Namítá, že „za otázku zásadního právního významu považuje otázku, zda lze za vlastnoručně sepsanou závěť považovat i takovou závěť, kterou vyhotovil zůstavitel za jakékoliv, tj. i nedominantní, pomoci třetí osoby“; že „tato otázka v judikatuře odvolacího soudu nebyla dosud řešena, ačkoliv může mít dopad na relativně široký okruh účastníků“; že „vyřešení dané otázky oběma nižšími soudy neodpovídá jak názorům odborníků z oblasti písmoznalectví, tak zahraniční judikatuře“; že „je třeba zodpovědět otázku, jestli je posouzení, zda se jedná v případě nedominantní pomoci o vlastnoruční písemný projev, otázkou právní nebo odbornou, tedy zda rozhodnutí o této otázce svědčí soudnímu znalci nebo samotnému soudu, a dále, pokud jde o otázku právní, jak má být daná problematika obecnými soudy posuzována“; že „za další otázku zásadního právního významu považuje otázku, zda je soud kompetentní učinit závěr o zdravotním stavu zůstavitele, aniž by disponoval příslušným znaleckým posudkem či alespoň odborným lékařským vyjádřením (soud vyšel při zjišťování aktuálního zdravotního stavu v den podpisu předmětné závěti z výpovědi svědků, z nichž jen jeden byl lékař)“. Navrhl, aby odvolací soud rozsudky soudů obou stupňů zrušil a aby věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Žalobci a) a b) uvedli, že „považují podané dovolání za nepřípustné podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.“; že „soudy předchozích instancí na základě provedeného dokazování dovodily, že zůstavitel předmětnou závěť ze dne 10. 4. 1998 zcela sám vlastní rukou nepsal, a proto tento úkon nemůže být platnou vlastnoruční závětí dle § 476a obč. zák.“; že „dovolatel nenapadá právní hodnocení věci, ale zjištění skutkového stavu, respektive hodnocení důkazů soudem, kdy soud se při svém hodnocení důkazů (především dvou vypracovaných znaleckých posudků) přiklonil spíše k posudku PhDr. V., který považoval i v souvislosti s ostatními provedenými důkazy za průkaznější než posudek PhDr. S.“.

Žalobce c) uvedl, že „se plně ztotožňuje s vyjádřením žalobců a) a b) k dovolání žalovaného“; že „soudy obou stupňů řádně zjistily skutkový stav a vyvodily z něj správné právní závěry“.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

V daném případě odvolací soud řešil otázku výkladu (interpretace) pojmu „vlastnoruční“, resp. „vlastní rukou“, ve smyslu ustanovení § 476a obč. zák. Protože tato otázka dosud nebyla dovolacím soudem řešena, a protože posouzení této otázky bylo pro rozhodnutí projednávané věci významné (určující), přičemž dovolatel namítl nesprávnost jejího řešení odvolacím soudem, představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání žalovaného proti rozsudku odvolacího soudu je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustné.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání žalovaného není opodstatněné.

Závěť je právní úkon, kterým zůstavitel (fyzická osoba) činí pro případ své smrti pořízení o svém majetku (srov. § 476 a násl. obč. zák.).

Při zřízení závěti je nutno dbát všech náležitostí, které zákon vyžaduje pro platnost jakéhokoliv právního úkonu, a vedle toho i náležitostí zvláštních vztahujících se k projevu vůle pro případ smrti. Zpřísněné požadavky jsou odůvodněny tím, že závěť se uplatní až v době, kdy už ten, kdo ji pořídil, nebude naživu a kdy už nebude možno jeho prostřednictvím zjistit, zda vůbec zamýšlel závěť zřídit a co v ní sledoval. Všem druhům závěti je proto společný požadavek písemné formy a uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla zřízena. Všechny zákonné náležitosti musí závěť splňovat nejpozději v okamžiku smrti zůstavitele (srov. § 38 a násl., § 460, § 476 a násl. obč. zák.).

Závěť může poříditi každá fyzická osoba plně způsobilá k právním úkonům (srov. § 8 obč. zák.). Výjimku z tohoto pravidla tvoří pouze nezletilé osoby starší patnácti let, které sice mohou poříditi závěť, ale jen ve formě notářského zápisu (§ 476d odst. 2 obč. zák.). Platnost závěti, pokud jde o způsobilost zůstavitele k jejímu pořízení, se posuzuje k době, kdy byla pořízena; následná ztráta způsobilosti zůstavitele k právním úkonům již na platnost závěti nemá vliv. Naopak nedostatek způsobilosti zůstavitele k právním úkonům v době pořízení závěti se nezhojí tím, že zůstavitel se následně způsobilým k právním úkonům stane (srov. § 38 obč. zák.).

Z hlediska formy závěti je určující, zda jde o pořizovatele plně způsobilého k právním úkonům, který může číst a psát, nebo o nezletilého pořizovatele staršího patnácti let nebo o pořizovatele, který nemůže číst nebo psát, popřípadě je nevidomý. Chce-li zřídit závěť osoba uváděná na prvním místě, může se rozhodnout mezi zřízením závěti napsané vlastní rukou (holografní) (srov. § 476a obč. zák.) nebo závěti sepsané jiným způsobem (§ 476b obč. zák.) (tj. závěť allografní, nikoliv však ve smyslu § 476c obč. zák.) nebo závěti ve formě notářského zápisu (§ 476d obč. zák.). Na rozdíl od toho osoby uvedené na druhém místě buď vůbec volbu, pokud jde o formu závěti, nemají (nezletilým osobám starším patnácti let je pro závěť, jak výše uvedeno, předepsána forma notářského zápisu – srov. § 476d odst. 2 obč. zák.) anebo se mohou rozhodnout mezi závětí ve formě notářského zápisu a zpřísněnou allografní závětí (srov. § 476c, § 476d odst. 3 až 5 obč. zák.).

V případě holografní závěti (srov. § 476a obč. zák.) musí být všechny náležitosti (celý text) závěti napsány vlastní rukou zůstavitele (k tomuto srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 11. 1998, sp. zn. [21 Cdo 586/98](#), uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 44, ročník 1999). Pojem „vlastní rukou“, resp. „vlastnoruční“, je z hlediska ustanovení § 476a obč. zák. na místě vykládat (interpretovat) jako požadavek, aby pořizovatel celou závěť (tj. všechny její obsahové náležitosti) napsal vlastní rukou, popřípadě, aby ji, je-li zdravotně postižen, napsal např. nohou, či za

pomoci protézy, je-li tento způsob psaní u něj možný a obvyklý a nese-li současně takový způsob psaní charakteristické znaky „rukopisu“ pořizovatele závěti (k tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. [30 Cdo 2567/2004](#), uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 62, ročník 2006). Jestliže však zdravotní nebo jiná překážka zůstaviteli objektivně znemožňuje psát, nemůže holografní závěť (srov. § 476a obč. zák.) platně pořídit; může pořídit – jak výše uvedeno – závěť jen ve formě notářského zápisu nebo zpřísněnou allografní závěť (srov. § 476c, § 476d odst. 3 až 5 obč. zák.).

Vzhledem k tomu, že pro pozdější posouzení pravosti holografní závěti jsou určující charakteristické znaky rukopisu pořizovatele závěti, není na místě připustit, aby zůstaviteli byla při pořízení závěti poskytována pomoc jakýmkoliv způsobem ovlivňující právě charakteristické znaky jeho rukopisu. Jakékoliv „vedení“ zůstavitelovy ruky („dominantní“ či „nedominantní“) při psaní holografní závěti je skutečností způsobující neplatnost dané závěti (§ 37 a násl. obč. zák.).

K odlišným závěrům nedospěla ani judikatura k dřívějším zákonným úpravám holografní závěti, obsahově srovnatelným s právní úpravou současnou (srov. např. § 578 Obecného zákoníku občanského, vyhlášeného císařským patentem ze dne 1. 6. 1811 č. 946 Sb. z. s., který byl pro území Republiky československé recipován zákonem č. 11/1918 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Není tomu tak ani v případě ojediněle citovaných rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 4. 1944, sp. zn. Rv II. 377/43, uveřejněného ve Sbírce Vážný pod č. XXVI., ročník 1944; rozhodnutí Nejvyššího soudu uveřejněného ve Sbírce Glasser-Unger pod č. 4162, ročník 1871, svazek 9; rozhodnutí Nejvyššího soudu SR ze dne 7. 4. 1948, sp. zn. Rv 120/48, uveřejněné ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek NS pod č. 202, ročník 1949; neboť tato rozhodnutí řeší problematiku závětí allografních, případně otázky podepisování závětí.

Z výše uvedeného je zřejmé, že odvolací soud v posuzovaném případě otázku výkladu (interpretace) pojmu „vlastnoruční“, resp. „vlastní rukou“, ve smyslu ustanovení § 476a obč. zák. vyřešil správně. Správný je proto i jeho závěr o neplatnosti sporné holografní závěti JUDr. J. Ch.

Vzhledem k tomu, že zbývající námitky uvedené dovolatelem v dovolání představují uplatnění dovolacího důvodu podle ustanovení § 241a odst. 3 o. s. ř. (k tomu srov. vysvětlení shora), případně se jedná o námitky, jež, s ohledem na závěry výše uvedené, nejsou s to zpochybnit správnost závěru odvolacího soudu o neplatnosti posuzované holografní závěti, dovolací soud se jimi již dále nezabýval.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu je správný, a protože nebylo zjištěno, že by rozsudek odvolacího soudu byl postižen vadou uvedenou v ustanovení § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3 o. s. ř. nebo jinou vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, Nejvyšší soud dovolání žalovaného podle ustanovení § 243b odst. 2, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.